

Ahlat Ağacı ve Anadolu'nun trajedisini

Vijdan Meral Gündoğdu

Nuri Bilge Ceylan, 2008 yılında *Üç Maymun* filmiyle Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü Bonny ve Clyde'in büyük yıldızı Faye Dunaway'in elinden alıp sonrasında "Bu ödülü, tutkuyla sevdiğim, yalnız ve güzel ülkeme armağan ediyorum," dediği andan itibaren; sade, sitemkâr ama mağrur ve mutlu "yalnız ve güzel ülkem" ifadesi, yurt sevgisinin anlattan bir deyim haline geldi.

Ceylan, sonraki 10 yılda yaptığı filmlerle, kısacık konuşmasında ne kadar içten olduğunu gösterdi. Sağ siyasetin sığ sularında milliyetçi, militarist, ırkçı, anti-hümanist politikaları meşruiyet sağlamak üzere içi boşaltılmış yalancı bir vatansızlığın unutturduğu eski bir yurt ve insan sevgisini anımsattı ve bir bakıma onu yeniden inşa etti.

Kasaba'dan itibaren kazandığı uluslararası başarılarla karşın popülizmin "sıkıcı," "içedönük," "apolitik," "saatlerce kar izledik" gibi eleştirilerine maruz kalan Nuri Bilge Ceylan, benzer eleştirilerin sahibi *Recep İvedik*'in yaratıcısı endüstriyel sinemanın öne çıkan ismi Şahan Gökbakar'a, derinlikli ve bir o kadar inatçı bir sinema adamı olarak yanıtını; *Bir Zamanlar Anadolu'da*'nın öldürülen adamını Recep İvedik halinde göstererek verdi. "Hanzo," "kıro," "denyo" Recep İvedik'e gülmek, eğlenmek kolaydı, o Recep İvedik ki gereksiz arbedelerde canına kıyılmış pek çok üçüncü sayfa haberinin kahramanıydı.

Ceylan, son üç filminde Anadolu'nun trajedisine yoğunlaşmış durumdadır. Kendini korumak için kendi üstüne kapanmış, ancak bu arada görüşü daralmış, nefes borusu tıkanmış, boğulan ve boğan bir Anadolu'dur bu. İfrada kaçmış bir rasyonalite ile yine ifrada kaçmış bir sürreelin sarkacında hem çok inançlı hem çok inançsız; güzel memleket heba olmaktadır.

Edebiyatta karşılığını bürokrasiyi ve yerel kültürü çok iyi tanıyan bir başka isim olan Hasan Ali Toptaş'ta bulacağımız bu yaklaşımla; hiçbir şey olmuyorken bile çok fazla şey olmakta-

Ahlat Ağacı

Yönetmen: Nuri Bilge Ceylan
Yapımcı: Zeynep Özbatur Atakan
Senaristler: Nuri Bilge Ceylan, Ebru Ceylan, Alın Aksoy
Oyuncular: Aydın Doğu Demirkol, Murat Cemrer, Bennu Yıldemirler, Hazar Ergüçlü, Ercument Batakoğlu, Serkan Kalkan

dir sessiz, ıssız Anadolu kasabalarında. Sadece, olmuş olanlar ve olacak olanlar, bugünün kaygılarını dindirmek adına görmezden geliniyor gibidir. Zaman, öncesiz ve sonrasız bir 'şimdi'de akmaktadır. Boğuculuk burdan gelir. Her iki sanatçı da bir yandan bu boğucu iklimde üretimleriyle nefes alma gayretindeyken bir yandan da bu iklime, onu aşamayacakları yalnız bırakmamak adına bağlıdırlar. Daha öncesini bir kenara bırakalım, son kırk yıldır dozu giderek artan biçimde yurdumuz felaketten felakete koşar durumdadır. Bu olağanüstü güzel ülke; suistimal edildikçe artan çaresizliği, kısırılmışlığı, bastırılmışlığı içinde kâh saldırganlaşan kâh aklıncı kaçırın insanların ülkesidir artık. Nuri Bilge Ceylan da Hasan Ali Toptaş gibi 2000'lerden itibaren iyice kutuplaşan bir politik iklimde biraz daha derine inerek bağların nerede koptuğuna bakmakta; bu bağı yeniden inşa etmek üzere, küçük hayatları içinde ayakta kalmak için direnirken yalpalayan, yine de sorumlu davranmaya çalışan, sabrı ve nezaketlerini koruyan duygusal insanların iyiniyetlerinde büyük bir değer bulmaktadır. Halk hayatını çok iyi bilen iki sanatçı adeta birer medyum gibi Anadolu toprağının derinliklerinden duydukları bir sesi yansıtmaktadır: Toptaş'ın son romanı *Kuşlar Yasına Gider*¹ ile *Ahlat Ağacı*'nda ortak bir duygu var; bu, önüne geleni ezen, yağmalayan açgözlü hoyratlık karşısında yeniden bir toplum olmamıza yardım edecek olan kadirşinaslıktır.

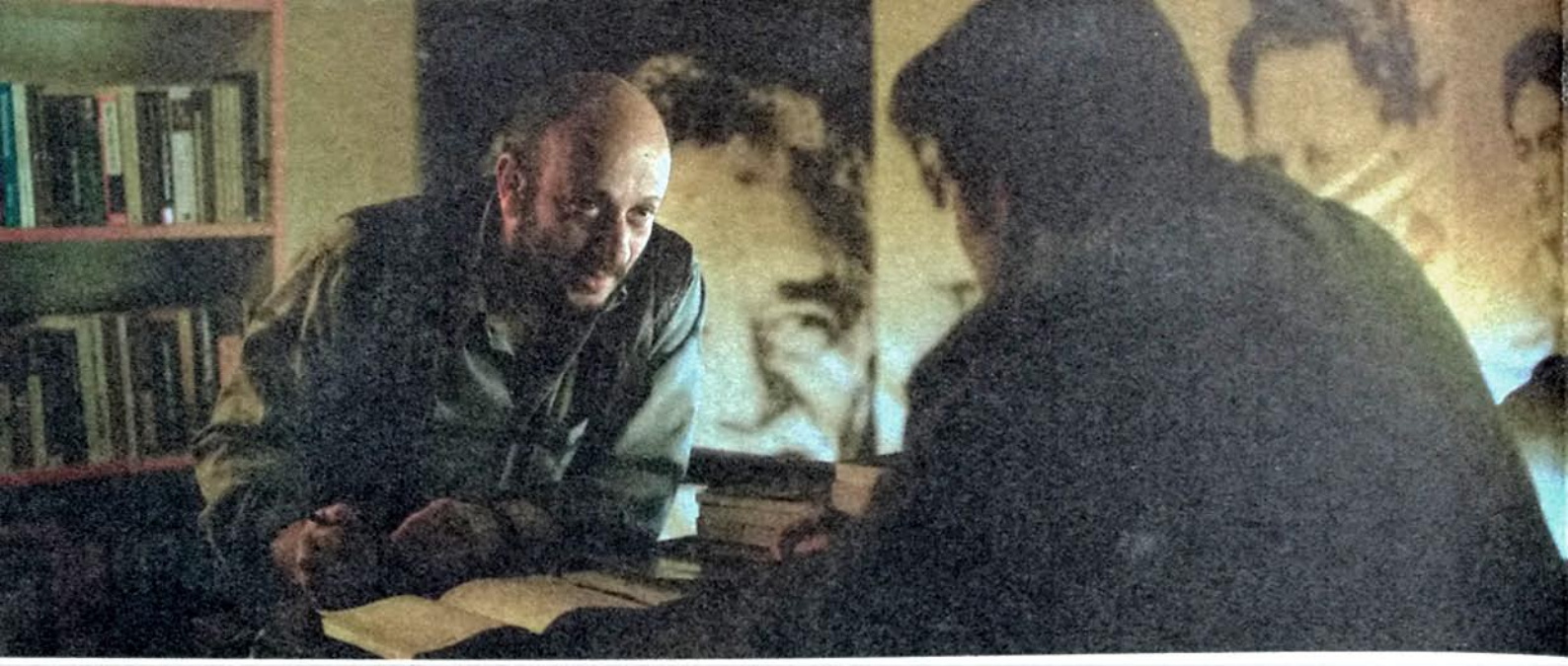
Anadolu üçlemesi

Nuri Bilge Ceylan, anlattığı üç Anadolu hikâyesinde, ülkemizde çok farklı kökenleri, görünümleri olan yurt ve insan sevgisine kendi yorumunu getirdi. Doğal olarak gerisinde büyük bir külliyat vardı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban*'ının köylüye uyumsuzluğundan, Fikret Otyam'ın koca gözlü kadımlarından, Sait Faik'in doğada duyduğu seslerden, Yusuf Atılgan'ın taşra sıkıntısından, Nâzım Hikmet, Yılmaz Güney gibi halkçı-sosyalist siyasetin sözcüsü sanatçılardan, eski

Rusya'nın büyük yazarlarından müteşekkil bir mirasın içinden Anadolu'ya baktı. 2000'li yıllarda iyice yükselen gelenek-modernlik, Doğu-Batı, merkez-taşra üzerine entelektüel ve politik tartışmalar ekseninde seyreden ahlak ve inanç temalarını kolaycı bir laisizm çerçevesine hapsolmeden işledi. Bu kültürel farklılaşmanın, sınıfların gerilimli karşılaşmalarıyla olan ilişkisini de arkaplanda korudu. Çok uzun yıllardır folklor ve İslami ritüellere indirgenmiş yerelliğin dünyasına içerden, rasyonel, eleştirel ve hümanist bir bakış getirdi.

Kış Uykusu'nda Kemalist aydınlanmacı aydının sıkışmışlığını anlatırken *Bir Zamanlar Anadolu'da*'da kadının imgesine ve gerçekliğine ilişkin yerel bir öyküyü Türkiye'nin yabancılaşmış bürokrasisinin işlevsizliğiyle ilişkilendirdi. Ve şimdi *Ahlat Ağacı*'yla beraberiz. Bu kez ise kahramanımız yazar olmak isteyen taşralı bir genç. Nuri Bilge Ceylan'ın daima çok yakın bir başkası ile henüz çözümlenememiş ilişkisi içinde belirlenmiş kahramanları gibi Sinan'ı da babası İdris'le birlikte düşünmeliyiz. Nuri Bilge Ceylan, *Kış Uykusu*'nda Aydın'ı anlatırken Nihal'i, *Bir Zamanlar Anadolu'da*'da ise erkeklerin dünyasına bakarken yokluklarıyla var olan kadınları anlattı. Şimdi ise Sinan'ı anlatırken babasını anlatıyor. Bu bir baba-oğul hikâyesi ve bir üçlemenin son hikâyesi gibi ele alınabilecek *Ahlat Ağacı*, diğer iki filmden önemli bir noktada ayrışıyor. *Ahlat Ağacı*'nin baba ve oğulunun hikâyesinden kıssadan hisse çıkarmak mümkün olmayacak. Olmayacak, çünkü Nuri Bilge Ceylan neredeyse bir Brecht oyunundaki gibi kahramanını kariyerini-kimliğini kurmak üzere o kapıdan bu kapiya gezdirirken dönüp geldiği babasının kucağında sadece onlara özel bir baba-oğul ilişkisi tesis etmeyi başarıyor. Ne babaların, ne de oğulların bu hikâyeden çıkaracağı büyük bir ders var, çünkü bu oğul Sinan Karasu ile baba İdris Karasu'nun şahsi, tamamen onlara özel bir hikâyesi. Ama tıpkı maceraya davet eden bir belgesel gibi çok ayrı, çok güzel bir hediye var burada: İzleyiciye kendi hikâyesini bul, kendi babana kavuş diyen bir narrator sesi duyar gibiyiz. O kadar çok akıl veren, o kadar çok kendi doğrusunu dayatan oldu ki bu çocuklara, Nuri Bilge Ceylan'ın bilgeliği saygıyı ve teşekkürü fazlasıyla hak ediyor.

¹ Hasan Ali Toptaş, *Kuşlar Yasına Gider*, Everest Yayınları, 12. Basım Aralık 2016

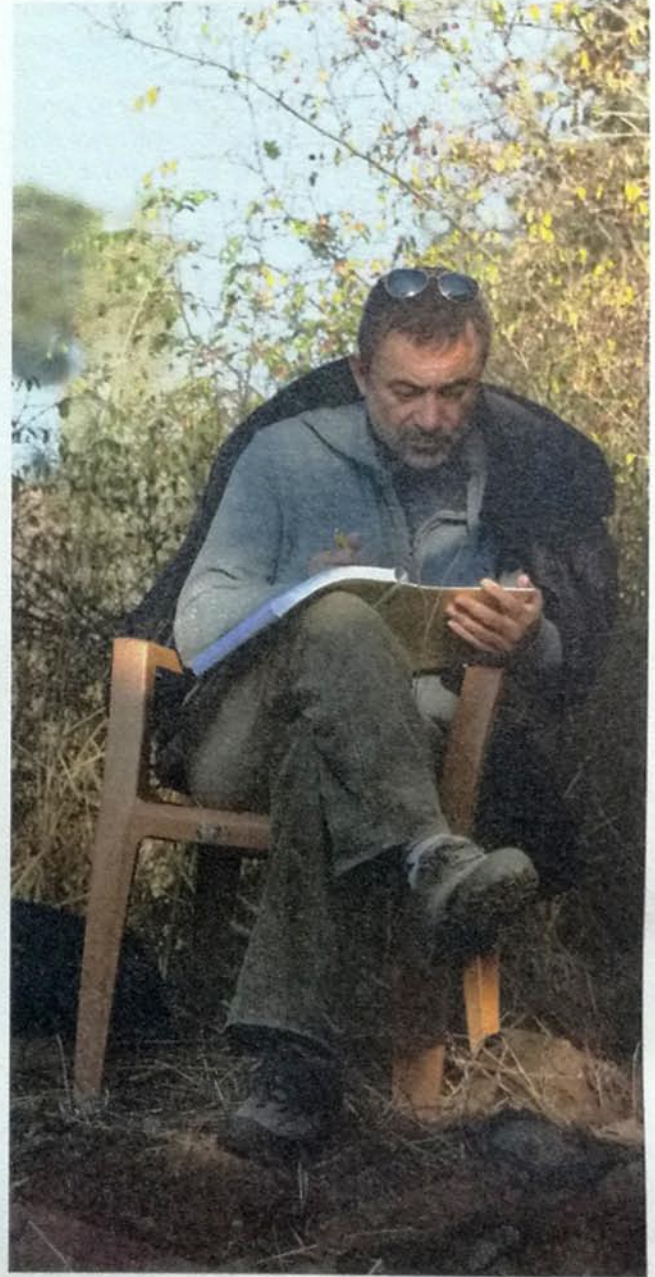

Güldürü dünyasının aktörlerini, dramatik bir kurgu içine başarıyla yerleştiren Nuri Bilge Ceylan, *Ahlat Ağacı*'nda Murat Cemcir'e yeteneğinin boyutlarını gösterebileceği çok özel bir rol veriyor. Değişime ve olasılıklara kapalı, kategorilere, sınırlara ayrılmış sosyal ve kültürel tasnif sistemimiz içinde hem kendini hem de oyuncularını fasit dairenin dışına çıkarmak üzere zorlamayı da yine Nuri Bilge Ceylan ve ekibinin cesur bir davranışı olarak nitelemek gerek. Sanatın bir görevi varsa eğer, bu önyargıları kırmaktır. Klişelere meydan okumaktır. Bir insanın, bir ülkenin yalnızlığına içten biçimde şefkat duymak, Anadolu toprağının biçimsiz, kara kuru ağacına, onun meyvelerine ve yaşam savaşına saygı göstermektir. Hamasetin, zenginleşme hırsının, şöhretin, güç ve iktidarın istila ettiği, her sabah yeni bir savaşta yeniden fethedilen ve sömürülen yoksulluk içindeki Anadolu'da kavruk bir ahlat ağacını tanımak ve onu sevebilmek... Şimdilik sadece bu... Nuri Bilge Ceylan'ın olasılıklara yüzünü dönen sinemasında; dalında kendini asmak veya sert meyvelerini yemek için... Ya da bir kuyu açmaya çalışmak; su bulmak veya içine kendini atmak için....

İçinden Yılmaz Güney geçen film

Ahlat Ağacı'nin seti, Nuri Bilge Ceylan'ın çok iyi tanıdığı Çanakkale'ye kurulmuş. Çanakkale, Yılmaz Güney'in senaryosunu yazdığı Zeki Ökten'in yönettiği *Düşman* (1979) filminin de setidir. Güney ve Ökten, özellikle Çanakkale'yi seçerler; kapıdan kovulan emperyalizm bacadan girmiştir, amaçları bunu anlatmaktır. *Ahlat Ağacı*'nda Yılmaz Güney'e selam göndermek isteyen Nuri Bilge Ceylan, *Umutsuzlar*'da Fırat'ın silahını bırakmadığı için anası tarafından defalarca tokatlandığı sahneyi bizlerle paylaşıyor. Tıpkı Sinan'ın babasına yönelik kadirşinaslığı gibi burada da yönetmen olarak Ceylan'ın bir ustaya kadirşinaslığını görebiliriz. Yeni bir "değer zinciri" oluşmaktadır böylece..

Ayrıca bir gençlik filmi ise *Ahlat Ağacı*; yoksul bir Kürt çocuğu olarak hayata gözlerini açan ve kariyerini Cannes'da ödül alarak büyüten Güney, kendini aşmak, memleketinin sesi olmak

isteyen pek çok genç ve yetişkin için hâlâ büyük rol modelidir. Biz insanlar direncimizi, azmi ve kararlılığıyla benzer yollardan yürümüş ruh akrabalarımızdan alırız. Nuri Bilge Ceylan da her gün daha da çoraklaşan bu topraklarda film yapmak için direnmektedir ve bu süreçte özel bir kolektifi inşa etmektedir. Başta eşi Ebru Ceylan olmak üzere Anadolu'yu çok iyi bilen bir doktor olan Ercan Kesal ve şimdi genç bir öğretmen olan Akın Aksu ile senaryo çalışarak, ayrıca Demet Akbaş, Yılmaz Erdoğan, Murat Cemcir gibi popüler sanatçılara rol teklif ederek büyük bir iddiası olduğunu göstermektedir. Bu iddia, bu memleketin, değil 10-20 yıl, yüzyıllar boyudur devam eden ve artık bir kader gibi benimsediği talanı karşısında yapayalnız kalmasına razı gelmeyen bir aydın sorumluluğundan güç almaktadır.

Nuri Bilge Ceylan'ın diyalogun neredeyse hiç olmadığı ya da konuşmaları takip etmekten yorgun düştüğümüz filmlerindeki ortak paydasının izleyiciyle kurduğu özel iletişim olduğunu söyleyebiliriz. (Yoksa saatlerce sinema salonuna nasıl sığabiliriz?) Tıpkı farklı janr'daki oyuncularını, meslekten sinemacı olmayanları işinin içine aldığı gibi izleyiciye de "gel" diyor ve adeta söylemediklerinin içinde gizli bir sır veriyor.

Rüzgâr iklimi

Ceylan'ın üçüncü Anadolu hikâyesinde, genç kahramanı sayesinde sinemasındaki ağırlığın yerini -ki o da çok güzel ve gerekliydi, *Mayıs Sıkıntısı*'nın, *İklimler*'in, *Uzak*'in yönetmeni olarak kalsaydı da büyük bir sinema insanı oluşundan bir şey kaybetmezdi- bir yerinde duramazlık, kabına sığamazlık alıyor. Bu bir yürüyüş filmi aynı zamanda... Film boyunca yürüyerek yapılan fikir tartışmalarıyla karşılaşılıyor. (Nuri Bilge Ceylan da bir biçimde Yılmaz Güney'le yürüyor ve tartışıyor.) Ceylan bize tarihsel bir platform üzerinde ve bir yol ayrımında durduğumuzu duyumsatıyor. *Bir Zamanlar Anadolu*'da derecik boyunca yuvarlanan elmaların yerini bu kez Çanakkale'nin meşhur rüzgârı alıyor. Sinan ve Hatice'nin birkaç dakikaya onlarca yılı ve birbirinden farklı pek çok hayat olasılığını sığdırdığı sahne devrimini rüzgârla sağlıyor. Ceylan, gençliğin kalbine bir yolculuk

olarak da okunabilecek *Ahlat Ağacı*'nda (Hazar Ergüçlü'nün tatlı oyunculuğuyla Hatice, Ahmet Rifat Sungar'ın canlandırdığı Hatice'nin eski sevgilisi Ali Rıza, Sinan'ın çevik kuvvet memuru olarak atanmış okul arkadaşı gibi diğer güçlü genç yan karakterler aracılığıyla), çevik kuvvet polisi olmakla öğretmen olmanın artık aynı anlama geldiği günümüz Türkiye'sinde bir atanamayan öğretmen hikâyesini "rüzgâr"la anlatıyor. Ama artık bu rüzgâr *Mayıs Sıkıntısı*'nin esintilerine benzemiyor, aniden başlıyor, güçlü geliyor ve çok şeyi önüne katıp götürecekmiş gibi eserken duruveriyor. Güzel, umutlu biten bir Nuri Bilge Ceylan filmiyle karşı karşıyayız. Artık o da öznesini bulamamaktan mütevellit bir durgunluğu; örselenmiş, sabırsız, öfkeli, ukala, tüm bunlarla birlikte dürüst ve iyiniyetli Sinan'ın şahsında harekete çevirmiş olmaktan mutluluk duyuyor olmalı.

Tarih yapan bir varlık olarak insanın bir ayağı geçmişte bir ayağı gelecektedir. Bugün dediğimiz şey iki adım arasındaki o kısa mesafedir sadece ve bu kısa mesafe, yürümekten etrafında dönmeye, durmaktan koşmaya, geriye gitmekten yerinde saymaya sonsuz olasılıklardan ibarettir. Peki son sözü ne söyler, yani belli bir andaki sonsözünü? Sınıfların büyük devrimini, onlarca farklı kanaldan onlarca farklı biçimde, onlarca farklı etkiyle belirir ve bu karmaşa, o güçlü devrimin kendisini bile gözden kaçırmaya yol açabilir.

Şu anda, tarihinin bu anında Sinan babasının açmaya çalıştığı kuyuyu devralmış durumda. O da babası gibi sevimli bir kumarbaz mı olacak, münzevi bir köylü-yazar mı olacak, dolandırıcı mı olacak, cinnet geçirip ahlat ağacını mı kesecek, katil mi olacak, kendini mi öldürecek? Göreceğiz. Ancak bu genç işsizini topu topu 2 bin TL bulup bastırabilmek için çok şeyi göze aldığı kitabını okuyan tek kişinin, onun kalbine bakmaya yönelen tek kişinin "işe yaramaz" babası olduğunu keşfetmesiyle birlikte kuyuyu açmak üzere ona yoldaşlık etmeye karar vermesinin değerini artık hiçbir şey azaltamaz. Gerçekten hayale, hayalden gerçeğe sarsılarak kuşaktan kuşağa, elden ele bu sonsuz ilerleyiş sayesinde, zaman hiçlikle akıp geçecekken yalnızca küçük bir kasabada değil tüm evrende dopdolu hale gelir. ♪